

SECTION: PSYCHOTHERAPEUTIC MODALITIES, METHODS AND METHODOLOGIES
РОЗДІЛ: ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ МОДАЛЬНОСТІ, МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ

DOI 10.26565/2410-1249-2025-23-02
UDC 159.98:615.851(477)"364"

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМАТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В КЛІЄНТСЬКИХ ЗАПИТАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО
СТАНУ ТА СПЕЦИФІКА РОБОТИ В КЦТ З НИМИ

А.О. Харченко

E-mail: kharchenkoao091284@gmail.com; https://orcid.org/0000-0001-6685-1498

*кандидат психологічних наук, доцент ЗВО кафедри психологічного консультування і психотерапії
Факультет психології, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022*

В.А. Федосєєв

E-mail: fedva2802@ukr.net

https://orcid.org/0000-0002-0687-9736

*кандидат медичних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри психологічного консультування і психотерапії
Факультет психології, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Майдан Свободи, 4 Харків, Україна, 61022*

Лісеная А.М.

E-mail: lisenaya301163@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-9496-0253

*старший викладач ЗВО кафедри психологічного консультування і психотерапії
Факультет психології, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022*

Лісеній Є.В.

E-mail: liseniy.evgeniy@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-9031-9060

*кандидат економічних наук, доцент ЗВО кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва
Економічний факультет, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022*

Барінов С.

Аспірант Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ

Вісім років Антитерористичної операції, Операції Об'єднаних Сил та понад три роки повномасштабного вторгнення в Україну російської федерації – це ті складні реалії, в яких проживає український народ. В даній статті описані деякі тематики клієнтських запитів з психотерапевтичної практики, які виникли як наслідок тривалого перебування людей в даних реаліях та особливості психотерапевтичної роботи з ними в клієнт-центрованій психотерапії (КЦТ) К.Р. Роджерса. До зазначених тематик належать: робота з військовослужбовцями, невизначена втрата, ефект відкладеного життя, вимушене перебування членів родини на відстані, вторинна травматизація у близьких та родичів військовослужбовців. В роботі з військовослужбовцями важливо враховувати їх орієнтованість на уставні взаємини з оточенням, що обумовлює важливість формування позиції експерта у психотерапевта та більш тривале встановлення контакту, при якому не рекомендується робити акцент на емоціях та почуттях, як це прийнято розуміти в класичному уявленні про роботу в КЦТ. Важливим є врахування часу для терапії, який часто є лімітованим, та враховувати певні особливості використання класичних технік методу, а техніку «метафора» взагалі використовувати не рекомендується. В роботі з невизначеною втратою описане використання ідеї супроводу терапевтом та мінімального «втручання» у прийняття рішень та вибору щодо втрати, що не має традиційно єдиного варіанту вирішення проблеми. В роботі з тематикою вимушеного перебування на відстані членів родин використовуються ідеї роботи з подружжями та родинами в цілому, запропоновані К.Р. Роджерсом. Робота з профілактикою виникнення вторинної травматизації у членів родини військовослужбовців пов'язана з розширенням спектру еґо-синтонних структур особистості та формування зрілої позиції. Використання ресурсності «специфічних» стосунків, описаних К.Р. Роджерсом, ідея «тут і зараз», невтручання в свідомий пошук себе клієнтом, повноцінно функціонуючої особистості, використовуються при роботі з ефектом відкладеного життя. Зазначено також ідею комплементарності «понять повноцінно функціонуюча особистість» та «посттравматичне зростання».

Ключові слова: *клієнтський запит, клієнт-центрована психотерапія, робота з військовослужбовцями, невизначена втрата, вторинна травматизація, посттравматичне зростання*

Реалії сьогодення в Україні для переважної кількості її громадян обумовлені наслідками воєнних дій, розв'язаних російською федерацією в 2014 році. У лютому 2022 року це вилилося в повномасштабне

How to cite: Kharchenko, A., Fedosieiev, V., Lisenaya A., Liseniy E., Barinov S. (2025). Features of thematic trends in client inquiries during martial law: Therapy Experiences in CCT, *Psychological Counseling and Psychotherapy*, 23, 13-17. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2025-23-02> (in Ukrainian)

Як цитувати: Харченко, А., Федосєєв, В., Лісеная А., Лісеній Є., Барінов С. (2025). Особливості тематичних тенденцій в клієнтських запитах під час воєнного стану та специфіка роботи в КЦТ з ними, *Психологічне консультування і психотерапія*, 23, 13-17. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2025-23-02>

© Харченко, А., Федосєєв, В., Лісеная А., Лісеній Є., Барінов С. 2025; CC BY 4.0 license

вторгнення в нашу країну та спровокувало ще більше проблем різного характеру. Приведемо деякі цифри щодо обсягів заподіяної шкоди. BBC NEWS Україна з посиланням на відповідні офіційні інформаційні джерела зазначає, що до повномасштабного вторгнення в Україні (без окупованих частин Луганської, Донецької областей та Криму) мешкало 41-42 млн. людей. Міністерство економіки в своїх макропрогнозах в 2025 спирається на показник в 33 млн. людей. Тобто кількість населення, яке мешкає в Україні зменшилося за період повномасштабного вторгнення майже на 10 млн., що співпадає з розрахунками ООН. Разом з цим, демографи зазначають, що зберігається тенденція до депопуляції, тобто систематичного скорочення населення. За даними ООН серед цивільного населення підтверджені втрати 12 456 людей. Серед військових підтверджені втрати складають 45100, про що повідомив президент України Зеленський В.О. За даними міністерства соціальної політики на початок 2024 року зареєстровано 4,9 млн. внутрішньо переміщених осіб, 3,6 млн. з яких отримали цей статус після повномасштабного вторгнення. 2,5 млн. людей не можуть повернутися додому через втрату житла. За кордон через причину воєнних дій виїхало 6,9 млн. українців (Zanuda, 2025). Зазначені дані приводяться так детально з метою підкреслювання того, наскільки велика кількість людей постраждала від війни, а відповідно потребує психологічної допомоги. Загибель близьких, каліцтва, вимушене переселення, розрив родин, розлучення, втрата майна, роботи, багаторічне життя в умовах війни обумовили трансформацію тематичних тенденцій в клієнтських запитах, з якими звертаються люди за психологічною допомогою. Звичайно мова йде про доповнювання їх до типових проблем довоєнного періоду. Клієнт-центрована психотерапія (КЦТ) досить ефективно використовується в роботі з ними і доцільно поділитися певним особистим досвідом застосування методу КЦТ та напрацюваннями в зазначений вище період. Тому пропонуємо по чергово розглянути специфічні або більш виражені під час воєнного стану тематики запитів клієнтів та деякі особливості психотерапевтичної роботи з ними в клієнт-центрованій психотерапії.

Психотерапевтична робота з військовослужбовцями

Одним з напрямків роботи та тематичних тенденцій в клієнтських запитах є робота з військовослужбовцями. Для військових часто характерним є те, що Роджерс К.Р. описує як притаманне для клієнтів, які перебувають на першій та другій стадіях психотерапевтичного процесу, до чого відноситься: готовність говорити тільки про зовнішні обставини, не здатність усвідомлювати почуття та особистісний сенс, небажання повідомляти будь-що про себе, статичність особистісних конструктів, тенденція заперечувати наявність особистісних проблем, страх психологічної інтимності, відсутність бажання змінюватися,

блокування спілкування з самим собою. Для більш конструктивної роботи з військовослужбовцями в КЦТ, окрім традиційного уявлення про неї, хочемо зазначити деякі особливості цієї роботи з власного досвіду:

1. Встановлення контакту займає суттєво більше часу ніж в середньостатистичній роботі з клієнтами.

2. Особливу увагу слід приділити девальвації «клієнтських міфів» та акцентуванню уваги на принципах психологічної роботи. Важливою є максимальна підтримка, оскільки у певній кількості військових існують переконання, що їх діяльність соціумом недостатньо цінується.

3. В нетиповий спосіб для традиційного позиціонування терапевта в КЦТ на початковому етапі, важливо максимально чітко та «сухо» проінформувати військовослужбовця як працює терапія, до яких результатів можна прийти та інше, формуючи певного роду позицію «експерта», адже військовий звик до такого формату і існує висока ймовірність, що він може дистанціюватися від фахівця, якщо той будуватиме атмосферу «тепла і прийняття», що створить контраст із субординацією та уставною комунікацією, до якої звик військовий. Звичайно з часом, можна переходити до традиційного формату роботи.

4. На початковому етапі роботи не бажано працювати з емоційним травматичним досвідом, тому що частими є надмірно напружені емоційні структури та почуття, які можуть проявлятися через афекти та інші нерегульовані реакції, а часті виснаженість та відсутність ресурсу разом з підвищеною дією захисних механізмів можуть суттєво ускладнювати роботу. Тому бажаним є вибудовування діалогу, з традиційним вмінням клієнт-центрованого терапевта активно слухати та не втручатися в бажання клієнта проявитися настільки, на скільки він в змозі, роблячи акцент виключно на супроводі та прийнятті. Частим є тривале «виговорювання» військового, що може не мати предметної роботи з конкретним запитом, однак такі прояви дуже важливі, адже розповіді без можливості говорити про свої емоції на початковому етапі, стають чи не єдиним містком для подальшої конструктивної роботи в традиційному форматі. Як говорив Роджерс К.Р., якщо столяр може сказати про свою радість лише через розповідь про те, як гарно він вмів робити стільці, тоді психотерапевт має почути його саме в цьому. Ось і військові по своєму часто говорять про свій досвід, тому терапевт має чути клієнта в його проявах «крізь слова», чуючи «наволодословесний» зміст (Rogers, 1951).

5. Не рекомендується використовувати традиційні фрази «чую Вас», «хочеться бути ближче», і т.д., бо є висока ймовірність викликати реакцію спротиву, адже військові часто це сприймають з недовірою.

6. Не рекомендується використовувати техніку «метафора», адже військові, привчені функціонувати в атмосфері конкретики та чіткості можуть сприймати такий формат агресивно чи напружено, навіть після пояснень суті цієї техніки.

7. Хочемо заперечити тезу про те, що робота в КЦТ з військовими не є ефективною. При врахуванні певних особливостей роботи, деякі з яких зазначено вище, використанні базових технік та основних положень даного методу дають гарні результати, що підтверджено на практиці.

Невизначена втрата

Розглянемо ще один нетиповий для мирного часу клієнтський запит, який виник у зв'язку з воєнними діями. Це звернення клієнтів, у яких зникли рідні в зоні проведення бойових дій, після чого проходить досить багато часу. Клієнт не може повноцінно прожити горе втрати, але і знаходиться в стані постійного очікування стає виснажливим і може призводити до формування апатичних, депресивних станів, психічних порушень та ін. Психотерапевтичний процес в КЦТ таким чином вибудовується, що дає можливість знайти своє, унікальне рішення і ставлення до нього в даному запиті. Можливість відчувати підтримку та безумовне прийняття зі сторони фахівця з однієї сторони і відсутність алгоритмів, порад, інструкцій, дають можливість клієнтові навіть в такій складній ситуації знайти та зайняти свою власну, зрілу позицію по відношенню до цієї ситуації. Клієнти проживає всі почуття та емоції з нею пов'язані та приходять до відповідального власного рішення. Так, є люди які прощаються зі своїм близьким і починають новий етап життя, є ті, хто зберігають надію на зустріч, але усвідомлюють важливість вибудовування свого власного життя, в незалежності від вирішення цієї ситуації. Тобто формується відповідальність та зрілість позиції і клієнт приходять до можливості зробити вибір, що стає саногенним процесом для психіки, а не проживанням циклічно безвиході, горя і страху, що в довгостроковій перспективі руйнує її. Терапевт, який в своїй конгруентності не створює хибних сподівань, не займає позицію експерта, здатний бути відкритим та емпатичним навіть в таких складних для клієнта переживаннях, дійсно створює ресурсну з клієнтом взаємодію для набуття справжнього досвіду зустрічі з собою та пошуку свого індивідуально-специфічного шляху, в якому клієнтові допомагає його власне почуття правильності.

Ефект відкладеного життя

Суттєво збільшилася кількість клієнтів із запитом, пов'язаними зі страхом невизначеності майбутнього, екзистенційною розгубленістю, завмиранням та неготовністю будувати своє життя далі. Це виникає з різних причин: втрата роботи, житла, неможливість спрогнозувати ті чи інші події, страх прийняти те чи інше рішення та втратити ресурси, боязнь почати нову справу чи почати повноцінне життя в новому місці, неквапливість заводити нові дружні чи партнерські стосунки. Як правило в основі лежить негативний травматичний досвід, часто пов'язаний з війною. Дуже часто ці клієнти очікують осуду, критики, оцінки їх невпевненості, страхів, нерішучості, тому створення

особливого роду взаємодії з психотерапевтом з наповненням довірою, відкритістю, щирістю, прозорістю, прийняттям, безоціночністю, емпатією та конгруентністю зі сторони терапевта стають особливо важливою рушійною силою в якісних змінах, які починають відбуватися з клієнтами коли їх страхи не тільки не справджуються у взаємодії з терапевтом, а навпаки дають експерієнс бути безумовно прийнятим та можливістю відчувати себе у всіх цих станах, як частина нормального особистого досвіду в складних умовах життя. Повноцінне проживання та відреагування відчаю, втоми, розгубленості, болю, страху, сорому, провини, дають можливість повернутися до того досвіду, який був ресурсним для особистості, досвіду створювати, починати, надихатися, жити, адаптуватися, чути себе. Тобто повертається до здатності бути в контакт з проявами самоактуалізуючої тенденції. Специфіка роботи в КЦТ з даною проблематикою полягає в тому, що як правило пропрацювавши емоційну травматичну частину, психотерапевт «спостерігає», як клієнт формує в собі нову життєву позицію та філософію. Користуючись вмінням якісно супроводжувати клієнта в його намаганнях почути себе, знаходячись напівкроки за клієнтом, терапевт мінімально проявляється, щоб не «викривити» цей пошук, цей контакт з новим в собі, без якого новому етапу в житті людини буде складно відбутися. В даній тематиці особливо важливою стає реалізація свого особистісного потенціалу не в перспективі чи ретроспективі, а в сьогоденні. Можливість жити «тут і зараз», не знаючи, що буде завтра і не порівнюючи з тим, що було вчора. Це звільняє від внутрішніх обмежень, причина яких у кожного своя: не виправдані сподівання, перфекціонізм, ідеалізація світу та бажання починати новий етап в екологічних умовах і т. д. Повтор, парафраз та узагальнення можуть бути одними з ключових в психотерапевтичному інструментарі при роботі з клієнтом. Максимальне відображення клієнтові його роздумів, емоцій, переживань та станів стають рушійною силою на етапі пошуку «нового» себе, що стає адаптаційним ресурсом для клієнта. Коли клієнт пропрацьовує травматичну частину і починає чути себе справжнього, приймає в собі его-неідентифіковані частини (частини свого НЕ-Я), він починає діяти відповідно до свого справжнього бажання бути тим, кого Роджерс К.Р. називає повністю функціонуючою особистістю. Так клієнтка, з якою були вибудовані «специфічні» стосунки, про які говорить Роджерс К.Р. з терапевтом, відчула сміливість і готовність зануритися в переживання, які були під страхом, соромом та нерішучістю будувати своє життя. Вона жила в прифронтовому місті, де постійно були обстріли і боялася осуду зі сторони оточення, якщо виїде звідти (Rogers, 1942). Почувши і відреагувавши заторне переживання непотрібності, на яке напластовувалися заторні емоції сорому і страху, вона відчула своє справжнє самоприйняття та бажання реалізуватися. Актуалізувалися її любов до себе та бажання розвиватися. Як наслідок, вона переїхала в

більш безпечне місце, виграла міжнародний грант та успішно почала реалізовувати свою бізнес-ідею.

Вимушене перебування членів родини на відстані

Хочемо сказати про родини, які опинилися на відстані, приймаючи складне рішення, коли дружина та діти виїжджають за кордон, а чоловік залишається в Україні. Є багато родин, які таким чином вже існують не один рік. Робота з членами цих родин як правило здійснюється в чотирьох напрямках: профілактика причин прийняття відповідного рішення, вентиляція емоцій та почуттів, пов'язаних зі знаходженням на відстані та неможливістю будувати звичні стосунки, психологічна підтримка та збагачення форм взаємодії між членами родини. В рамках першого напрямку члени родини приймають рішення працювати над покращенням довіри, інтимності, сакральності в стосунках та можливості відкрито говорити про справжні причини вирішення ситуації, що може привести до знаходження іншого рішення. Так, наприклад, одна родина, проговоривши всі страхи, вирішила об'єднатися та переїхати на західну частину країни. Часто родина залишає рішення без змін, але суттєво нижче стає рівень конфліктності в родині, адже вибір стає більш свідомим та переживається як рішення, а не безвихідь. Члени родини починають краще розуміти один одного, приймати та цінувати. Фактично мова йде про те, що описані Роджерсом К.Р. зрілі стосунки стають основою комунікації в родині. Цьому сприяє заохочення психотерапевтом до емпатії, підтримки, рефлексії та формуванню готовності як зазначав Роджерс К.Р. прийняти реакцію іншого на свій прояв. В своїй роботі «Шлюб та його альтернативи», Роджерс К.Р. говорить про важливість обміну справжніми почуттями на глибинному рівні, про шлях до самоприйняття в присутності партнера для справжньої можливості бути собою, важливість уваги до власному досвіду, а не до інтроєктів, формування справжньої відповідальності, а не залежності (Rogers, 1972). Наступні три напрямки роботи з партнерами в родині спераються також на запропоновані Роджерсом К.Р. основні елементи збереження довготривалих стосунків: постійна включеність у стосунки, прояв почуттів, неприйняття нав'язаних ролей та здатність розділяти внутрішнє життя партнера, постійне збагачення стосунків, формування готовності до змін (адже зі слів Роджерса К.Р. шлюб обов'язково буде іншим), постійне особисте зростання обох партнерів. Психологічна підтримка психотерапевта стає базою для формування відповідного досвіду у партнерів, що гарно втілюється у висловлювання Роджерса К.Р.: «Важливо почути іншого, а не чекати коли можна сказати». В такій складній ситуації для родини, хорошим орієнтиром також стає висловлювання Роджерса К.Р.: «Знаходження в шлюбі не означає настання повного щастя – це початок спільної боротьби, відповідальної роботи та вибудовування відносин». В поверненні індивідуальної відповідальності партнерам в ситуації боротьби з

викликами для існування шлюбу також гарно звучить висловлювання засновника КЦТ: «Людина в шлюбі – це те, що вона сама з себе зробить в ньому» (Tedeschi, Calhoun, 1996). Формування дорослої, відповідальної та зрілої позиції у партнерів дає можливість не підтримувати залежні, інфантильні та егоцентричні моделі поведінки, що створює ресурс для подолання такого складного виклику для шлюбу, як тривале знаходження на відстані та лімітує бажання шукати винного в обличчі партнера.

Профілактика виникнення вторинної травматизації у близьких та родичів військовослужбовців.

Ще однією проблематикою в клієнтських тематиках є складність вибудовування комунікації близького оточення військовослужбовців та небезпека їх вторинної травматизації, тобто вірогідності отримати травматичний досвід від спілкування з людиною, яка має виражені прояви травматизації. Частинами в терапії даної тематики стають робота з прийняттям невідворотності змін особистості близької людини (військовослужбовця), формування гнучкості в поведінці та напрацювання нових моделей взаємодії. Одним з ключових напрямків в цій роботі стає знайомство зі своїми структурами НЕ-Я. Клієнти, які є шлюбними партнерами, іншими близькими та рідними військовослужбовця на певному етапі роботи усвідомлюють що для конструктивної взаємодії з близькою людиною потрібні суттєві зміни в собі, адаптація, необхідність перебудовування давно створеної моделі стосунків. Для клієнта стає очевидним необхідність формування або прояву в собі прихованих субособистісних структур, які стають новим зв'язком в міжособистісному спілкуванні. Тобто психологічні трансформації партнера та бажання збереження самого партнерства актуалізують запит на «розширення» власної особистості у варіабельності своїх проявів, за рахунок трансформації его-дистонних структур в его-синтонні. Так, клієнтка, у якої чоловік отримав ПТСР після участі в бойових діях, для гармонізації взаємодії з ним, свідомо напрацювала нові навички та здібності, які раніше для неї не були характерні взагалі. Допомогає в цій роботі принцип деноміналізації, тобто очищення почуття від слова, як зазначає Кочарян О.С.. Справжні емоції та почуття, які приховуються за словесною обгорткою, стають предметом роботи, а їх пропрацювання - механізмом формування щирої, а не невротизованої мотивації до змін.

На останок зазначимо, що актуальною також для психотерапевтичної роботи в КЦТ для всіх зазначених тематик є ідея посттравматичного зростання, запропонована Річардом Тедескі та Лоуренсом Калхуном, що корелює з ідеєю повністю функціонуючої особистості, запропонованої Роджерсом К.Р.. Тобто посттравматичне зростання - це стан, коли людина, яка постраждала від травматичного досвіду, знаходить нові шляхи та способи, щоб жити по іншому, ніж до травматичних подій. Це позитивні психологічні зміни, що виникають у результаті роботи з травмою або дуже складними (кризовими)

ситуаціями (Tedeschi, Calhoun, 1996). Його основні п'ять показників, а саме: відчуття більшої особистої сили, цінність щоденного життя, поява нових можливостей, зміна взаємостосунків, духовні та екзистенційні зміни, звучать досить комплементарно до уявлень про повністю функціонуючу особистість, до чого намагається прийти клієнт в пошуку себе, для якісного функціонування на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях.

Список використаних джерел/ References

Zanuda, A. (2025). *Як змінилася Україна за три роки великої війни: 10 цифр* [How Ukraine changed in three years of the

- Great War: 10 figures] BBC NEWS Ukraine [Electronic resource]. (in Ukrainian). <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y43ggzqglo>
- Rogers, C. R. (1951). *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*, Boston: Houghton Mifflin. 560 p.
- Rogers, C.R. (1942). *Counseling and Psychotherapy*, Boston: Houghton Mifflin Company. 475 p.
- Rogers, C.R. (1972). *Becoming partners: Marriage and its alternatives*. Dilacorte Press. 243p.
- Tedeschi, R.G., Calhoun, L.G. (1996) The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*. Vol. 9. P. 455-471.

FEATURES OF THEMATIC TRENDS IN CLIENT INQUIRIES DURING MARTIAL LAW: THERAPY EXPERIENCES IN CCT

Andrii Kharchenko,

Faculty of Psychology, Department of Psychological Counseling and Psychotherapy, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Vitalii Fedosieiev,

Faculty of Psychology, Department of Psychological Counseling and Psychotherapy, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Alla Lisenaya,

Faculty of Psychology, Department of Psychological Counseling and Psychotherapy, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Eugene Liseniy,

Faculty of Economics, Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Sergey Barinov,

Postgraduate student at the G.S. Kostiuk Institute of Psychology National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

Eight years of the Anti-Terrorist Operation, the Joint Forces Operation, and more than three years of the Russian Federation's full-scale invasion of Ukraine are the complex realities in which the Ukrainian people live. This article describes some topics of client requests in psychotherapeutic practice that arose as a result of people's long stay in these realities and the features of psychotherapeutic work with them in client-centered psychotherapy (CCT) by C.R. Rogers. The topics include: working with military personnel, uncertain loss, the effect of delayed life, forced distance between family members, and secondary traumatization in loved ones and relatives of military personnel. When working with military personnel, it is important to take into account their orientation towards statutory relationships with their environment, which determines the importance of forming an expert position in the psychotherapist and establishing contact for a longer period of time, during which it is not recommended to focus on emotions and feelings, as is commonly understood in the classical understanding of working in the CCT. It is important to take into account the time for therapy, which is often limited, and to take into account certain features of using classical techniques of the method, and the "metaphor" technique is not recommended at all. In working with uncertain loss, the use of the idea of therapist accompaniment and minimal "interference" in decision-making and choices regarding loss is described, which does not traditionally have a single solution to the problem. In working with the topic of forced separation of family members, ideas for working with spouses and families in general, proposed by C.R. Rogers, are used. Work on preventing secondary trauma in family members of military personnel is associated with expanding the spectrum of ego-syntonic personality structures and forming a mature position. Using the resourcefulness of "specific" relationships described by C.R. Rogers, the idea of "here and now", non-interference in the client's conscious search for himself, a fully functioning personality, are used when working with the effect of deferred life. The idea of complementarity between the concepts of "fully functioning personality" and "post-traumatic growth" is also mentioned.

Keywords: client request, client-centered psychotherapy, work with military personnel, unspecified loss, secondary traumatization, posttraumatic growth.

The article was received by the editors 5.03.2025 (Стаття надійшла до редакції 5.03.2025)

The article is recommended for printing 2.05.2025 (Стаття рекомендована до друку 2.05.2025)